

AGATA BALIŃSKA

*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie*

WIEJSKA TURYSTYKA KULTUROWA W KONTEKŚCIE TEORII ROZWOJU ENDOGENICZNEGO

Nadesłany: 23.10.2019 Zaakceptowany do druku: 15.11.19

1. Wstęp

Turystyka wiejska stanowi ciekawy obszar badań naukowych. Można ją analizować m.in. w kontekście dywersyfikacji funkcji obszarów wiejskich, aktywności pozarolniczej mieszkańców wsi, zmian w popycie na usługi turystyczne, trendów na rynku turystycznym, itp. Rozwój zarówno podaży ofert turystyki wiejskiej, jak i popytu na te oferty, jest przedmiotem badań naukowców z różnych ośrodków naukowych.

Turystyka wiejska doczekała się też licznych definicji, a ich autorzy zgodni są, że jest to forma turystyki, która [A. Balińska, I. Sikorska-Wolak 2009]:

- odbywa się na obszarach prawdziwej wsi, czyli takiej, gdzie zabudowa, zagospodarowanie przestrzenne, aktywność ludności zdominowane są przez rolnictwo,
- zapewnia ciszę, spokój i nieograniczony kontakt z przyrodą,
- w sposób racjonalny wykorzystuje zasoby miejscowe (społeczne, przyrodnicze, kulturowe),
- charakteryzuje się małą skalą przedsięwzięcia (niewielka liczba miejsc noclegowych i gastronomicznych) tak, aby pierwotna funkcja rolnicza obszaru nie została zdominowana przez funkcję turystyczną,
- bazuje na istniejącej zabudowie (pozwala na wykorzystanie wolnej bazy lokalnej, adaptowanie starych młynów, stajni, spichlerzy, itp.) i zasobach pracy (zagospodarowuje nadwyżkę siły roboczej).

W opracowaniu przyjęto, że uwzględniając stronę podażową, turystyka wiejska to „forma aktywności społeczności autochtonicznej zmierzająca do racjonalnego wykorzystania zasobów przyrodniczych, kulturowych, lokalizacyjnych, mieszkaniowych oraz kapitału ludzkiego, w celu stworzenia oryginalnej i kompleksowej oferty spędzania czasu wolnego dla turysty i odwiedzającego” [A. Balińska 2016]. Z punktu widzenia popytu na usługi turystyczne, turystyka wiejska to „forma spędzania czasu wolnego na obszarach wiejskich o funkcji rolniczej, odbywająca się indywidualnie lub w niewielkich grupach z poszanowaniem dla walorów przyrodniczych i wartości społeczno-kulturowych obszaru” [A. Balińska 2016].

Z uwagi na to, że turystyka wiejska jest pojęciem bardzo pojemnym, to istnieje potrzeba wyodrębnienia obszarów bardziej homogenicznych, które byłyby przydatne nie tylko ze względów poznawczych, ale mających również swoje odzwierciedlenie w praktyce gospodarczej.

W ramach turystyki wiejskiej można zatem wyodrębnić:

- ekoagroturystykę (realizowaną w gospodarstwach, w których produkcja odbywa się na zasadach ekologicznych),
- tradycyjną agroturystykę (pobyt ma miejsce w gospodarstwie rolnym o zróżnicowanej produkcji rolniczej),
- wiejską turystykę aktywną (w tym rowerową, kajakową, jeździecką),
- wiejską turystykę przyrodniczą (realizowaną na terenach przyrodniczo cennych, w lasach, parkach krajobrazowych itp.),
- enoturystykę (pobyt w gospodarstwach specjalizujących się w uprawie winogron i produkcji wina),
- wiejską turystykę kulturową (główną atrakcją jest kultura wsi).

Przedmiotem zainteresowań badawczych jest wiejska turystyka kulturowa, która jest definiowana jako wypoczynek dający gościom: „możliwości udziału w tradycyjnym wiejskim życiu danego regionu, poznanie obyczajów, systemów wartości ludzi, szansę powrotu do natury i odkrywania tradycji” [J. Poczta 2013]. W literaturze proponowany jest też termin „turystyka wiejskiego dziedzictwa” [C. J.A. Mitchell, M. Shannon 2018]. Potencjał wiejskiej turystyki kulturowej opiera się w dużym stopniu na kulturze ludowej rozumianej jako „suma wytworów ukształtowanych w ramach wiejskiej społeczności lokalnej” [T. Jędrzyśiak 2008]. Główne elementy kultury ludowej to [J. Mokras-Grabowska 2006]:

- kultura duchowa czyli folklor, w tym: śpiew, taniec, muzyka, poezja, zwyczaje, obrzędy, wierzenia, normy estetyczne, wiedza empiryczna, znajomość technik wytwórczych, prawo zwyczajowe;
- kultura materialna (rzemiosło użytkowe i jego produkty finalne m.in.: budownictwo, kowalstwo użytkowe, garncarstwo, tkactwo, plecionkarstwo);

- twórczość ludowa (rzemiosło artystyczne): kowalstwo artystyczne, snycerstwo, rzeźbiarstwo, malarstwo, drzeworytnictwo, hafciarstwo, koronkarstwo, tkactwo artystyczne, wycinkarstwo, zabawkarstwo.

Występowanie wymienionych elementów kultury ludowej w poszczególnych regionach jest zróżnicowane. Relatywnie łatwo jest zidentyfikować folklor czy elementy twórczości ludowej na Kurpiach, Kaszubach, Podhalu czy Ziemi Łowickiej. Mniej widoczne są one w pozostałych częściach kraju.

2. Cel i metoda badań

Celem opracowania było określenie możliwości rozwoju i istoty wiejskiej turystyki kulturowej w kontekście teorii rozwoju endogenicznego. Artykuł ma charakter analityczny. Wykorzystano analizę materiałów źródłowych, na którą złożyły się opracowania naukowe z zakresu teorii rozwoju endogenicznego, turystyki wiejskiej i kultury. Zaprezentowano wybrane wyniki badań dotyczące roli walorów kulturowych w wyborze turystyki wiejskiej jako formy spędzania czasu wolnego. Przyjęto założenie, że to właśnie aktywne zainteresowanie ze strony turystów stymuluje wiejskich kwaterodawców do uwzględniania tego elementu w kreowanej przez siebie ofercie turystycznej.

3. Turystyka wiejska a teoria rozwoju endogenicznego

Specyfika wiejskiej turystyki kulturowej sprawia, że jej rozwój można interpretować wykorzystując teorię rozwoju endogenicznego. Zgodnie z tą koncepcją, stymulatorem rozwoju danego obszaru są czynniki wewnętrzne tworzące jego potencjał (niedoskonałość neoklasycznej teorii wzrostu, przyjmującej, że kluczowe znaczenie mają czynniki egzogeniczne spowodowała w latach 90. XX w. rozwój teorii uwzględniających zasoby endogeniczne). Do podstawowych modeli rozwoju endogenicznego zalicza się model R. E. Lucasa (1988) i model P. M. Romera (1986), które opierają się na założeniu, że wielkość produkcji jest funkcją kapitału (fizycznego, ludzkiego) oraz aktualnego poziomu technologicznego [por.: P. Dykas, T. Tokarski 2013; P. Churski 2004; K. Flisikowski 2011; P. M. Romer 1994]. Główne założenia teorii rozwoju endogenicznego zakładają więc, że [B. Fiedor, K. Kociszewski 2010]:

- w gospodarce nie występuje doskonała konkurencja ani na rynkach towarowych, ani rynkach czynników produkcji, ponieważ istnieją bariery wejścia na rynek;
- czynniki produkcji są w sensie fizycznym doskonale mobilne, ale ograniczona mobilność charakteryzuje ich warstwę polityczną i instytucjonalną;
- wynalazki podobnie, jak pozostałe czynniki produkcji, cechuje to, że nie

wszyscy ludzie mają do nich jednakowy dostęp w tym samym czasie (przede wszystkim ze względów finansowych);

- istnieje ograniczona homogeniczność pracy i kapitału, na które wpływają np. czynniki klimatyczne;
- jest możliwa substytucyjność czynników produkcji w obrębie danej gospodarki, pod warunkiem korzystnych uwarunkowań polityczno-instytucjonalnych;
- gospodarka nie ma wyłącznie prywatnego charakteru i nie wyklucza efektywnego działania sektora publicznego;
- występują rosnące korzyści skali;
- postęp techniczny ma charakter endogeniczny i wynika z poziomu ludzkiej aktywności.

Z kolei A. Paczoski [2010] zauważa, że koncepcja rozwoju endogenicznego opiera się na trzech płaszczyznach tj.:

- 1) wyeliminowanie istniejących barier rozwojowych,
- 2) wykorzystanie specyficznych uwarunkowań regionalnych,
- 3) pobudzenie współpracy wewnątrzregionalnej oraz wspieranie lokalnych czynników rozwoju. Potencjał rozwojowy regionu traktowany jest tu bardzo szeroko, a w przypadku turystyki wiejskiej obejmuje przede wszystkim elementy przyrodnicze, gospodarcze i społeczne. Do pierwszej grupy należy zaliczyć tereny leśne, parki krajobrazowe, pomniki przyrody i inne formy ochrony krajobrazu. Są to też dziko żyjące zwierzęta. Przyroda jest również elementem dziedzictwa kulturowego, czego przykładem są parki przypałacowe i podworskie, przydrożne aleje drzew itp. Często są to jedyne pozostałości po dawnych majątkach magnackich lub szlacheckich.

Potencjał gospodarczy jest terminem bardzo pojemnym i obejmuje przede wszystkim: możliwości inwestycyjne, środki własne, subwencje, poziom i kierunek rozwoju produkcji rolnej, regulacje prawne, możliwości współpracy poziomej i pionowej.

Potencjał społeczny to struktura demograficzna lokalnej społeczności, jej wiedza i umiejętności, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe. Ten komponent potencjału rozwojowego obejmuje też zmiany w trendach konsumencyjnych, które widoczne są również w zmianach popytu na usługi turystyczne. Turyści coraz częściej poszukują autentyczności, osadzonych w zwyczajach przejawów życia, nawiązującego do tradycji budownictwa, zdobnictwa czy stroju.

W zależności od pomysłowości lokalnych usługodawców oraz potrzeb uczestników ruchu turystycznego, poszczególne elementy potencjału mogą być w większym lub mniejszym stopniu wykorzystywane dla rozwoju funkcji turystycznej.

Jak podkreśla D. Kuder [2014] istotne jest to, że akumulacja wiedzy naukowo-technicznej i kapitału ludzkiego, które są efektem celowych inwestycji, prowadzi do efektów zewnętrznych, czyli mogą z nich korzystać nie tylko podmioty ponoszące koszty ich akumulacji, ale i ich otoczenie. Tak więc rozwój turystyki wiejskiej, a szczególnie wiejskiej turystyki kulturowej może przynosić namacalne efekty ekonomiczne i społeczne dla całej społeczności.

W ramach teorii rozwoju endogenicznego podkreśla się też często wiedzę i innowacje jako podstawę rozwoju regionalnego. Innowacje, szczególnie w kontekście turystyki, zwykle mają formę innowacji produktowych, marketingowych czy społecznych, a niezwykle rzadko technologicznych. Zmiany w sposobie funkcjonowania, aktywizacja zawodowa i społeczna osób zaangażowanych w działalność turystyczną, przyczynia się do zaktywizowania całej społeczności. Jest to naturalna konsekwencja rozwoju funkcji turystycznej i efektu mnożnikowego turystyki. Istotnym atutem budowania oferty na bazie kultury jest również obniżenie ryzyka sezonowości [J. M. G. Martinez, J. M. M. Martin i inni 2019], co jest ważne dla stabilizacji funkcji turystycznej na obszarach wiejskich. Innowacją i ciekawym przykładem wykorzystania dziedzictwa kulturowego są zagrody edukacyjne, które mogą funkcjonować na bazie gospodarstwa rolnego lub agroturystycznego. W tym drugim przypadku przyjmowanie grup dziecięco-młodzieżowych jest bardzo dobrym sposobem zagospodarowania tzw. „niskiego” sezonu [I. Sikorska-Wolak, K. Krzyżanowska i inni 2018, M. Bogusz, E. Kmita-Dziasek 2015]. O roli, randze kultury w funkcjonowaniu sieci zagród edukacyjnych świadczy to, że jest ona jednym z trzech celów ich działania („zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi”) oraz jednym z pięciu celów edukacyjnych („edukacja w zakresie dziedzictwa kultury materialnej wsi, tradycyjnych zawodów, rękodzieła i twórczości ludowej”) realizowanych w zagrodach.

Zagrody edukacyjne wpisują się w koncepcję zaproponowaną przez S. Korenik, A. Zakrzewską-Półtorak [2011]. Ich zdaniem warunkiem rozwoju gospodarki w regionie jest dążenie do jednej z trzech wymienionych poniżej sytuacji:

- wykorzystania nagromadzonego i świadomie tworzonego kapitału ludzkiego (umiejętności, wiedza również ukryta) oraz stymulowania procesów „uczenia się”,
- wykorzystania występującego kapitału społecznego (np. skłonności ludzi do wspólnych działań),
- wykorzystania współpracy i relacji zachodzących pomiędzy działającymi w regionie podmiotami gospodarczymi.

Wymienione sytuacje wykorzystywane są nie tylko w zagrodach edukacyjnych, ale i szeroko rozumianej turystyce wiejskiej. Potwierdzenie tego znajdujemy w praktyce gospodarczej. Dzięki współpracy, wymianie wiedzy, umiejętności

i doświadczeniu, lokalni mieszkańcy są w stanie tworzyć atrakcyjny i niepowtarzalny sieciowy produkt turystyczny. Może on być tworzony na zasadzie klastrów. Geneza koncepcji klastrów sięga schyłku XIX wieku i jest związana z pomysłem dystryktów przemysłowych A. Marshalla. Podkreślał on istnienie trzech czynników wpływających na poprawę pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw, czyli przepływ wiedzy, specjalizację w produkcji i usługach oraz specjalizację siły roboczej [J. Staszewska 2009]. Klastry stały się przedmiotem zainteresowania wielu naukowców, w tym: F. Perrouxa, A. Webera, W. M. Hoovera, M. Portera. Koncepcja klastrów proponowana przez M. Portera wydaje się najbardziej dojrzała i najlepiej pasująca do współczesnych systemów gospodarczych. Kultura ludowa przynależna jest nie tylko rolnikom, ale również pozostałym mieszkańcom wsi. Jest ważnym elementem więziotwórczym oraz sprawia, że potencjał turystyczny jest bogatszy i obejmuje cały obszar wiejski, nie tylko ludność rolniczą. Kultura stanowi też bardzo dobrą płaszczyznę nawiązywania współpracy.

W koncepcji rozwoju endogenicznego mieści się nowy instrument terytorialny wprowadzony przez Komisję Europejską do realizacji w perspektywie finansowej 2014-2020 – Rozwój lokalny kierowany przez społeczności (RLKS). Zgodnie z przepisami rozporządzenia ramowego RLKS jest [Zasady realizacji instrumentu...]:

- skierowany na obszary poniżej szczebla regionalnego,
- kierowy przez lokalne grupy działania, w których skład wchodzi przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców (żadna z grup interesu nie może posiadać więcej niż 49% głosów, a minimum 50% głosów w decyzjach dotyczących wyboru pochodzi od partnerów nie będących instytucjami publicznymi),
- prowadzony na podstawie zintegrowanych i wielosektorowych strategii rozwoju,
- zaprojektowany z uwzględnieniem potrzeb lokalnych i potencjału oraz zawiera elementy innowacyjne i integrujące.

Prezentowane w opracowaniach naukowych badania wskazują, że rola walorów kulturowych w rozwoju turystyki wiejskiej nie jest wiodąca. Atrakcją najczęściej wskazywaną zarówno przez wiejskich kwaterodawców, jak i turystów, są: cisza, spokój i kontakt z przyrodą. Kultura i walory kulturowe traktowane są jako atrakcja towarzysząca, co znajduje potwierdzenie w badaniach naukowych prowadzonych wśród turystów wypoczywających w gospodarstwach agroturystycznych. Z badań A. Balińskiej wynika, że poznanie wiejskiego życia było ważne dla 22% respondentów uprawiających agroturystykę, a uczestnictwo w imprezach kulturalnych było istotne tylko dla 6% [A. Balińska 2014]. Podobne wyniki znajdujemy w badaniach prowadzonych przez:

- J. Zawadkę [2015] – „folklor, tradycje i materialne dziedzictwo kulturowe” były ważne dla 31,2% respondentów planujących pierwszy pobyt w gospodarstwie agroturystycznym i 30,4% dla wyjeżdżających po raz kolejny;
- J. Ulgisa [2018] – dla 27,1% respondentów motywem wyboru obszaru destinacji turystycznej oraz wypoczynku w gospodarstwie agroturystycznym była „możliwość poznania kultury odwiedzanego regionu”;
- M. Bogusz, S. Galiszewską [2017] – walory kulturowe były ważne przy wyborze gospodarstwa agroturystycznego tylko dla 5% turystów;
- K. Żelazną, M. Woźniczko [2005] – znaczenie walorów kulturowych regionu przy wyborze oferty turystycznej na wsi było dla turystów umiarkowane, tj. w skali 1-5 określane na poziomie 3,8 w woj. lubelskim do 2,8 w woj. lubuskim i 2,9 w woj. pomorskim;
- I. Wilk, M. Keck-Wilk [2013] – elementy folkloru w postaci pokazu pieczenia chleba cieszyły się zainteresowaniem aż 68,3% respondentów, a ubijania masła 48,3%.

Ranga walorów kulturowych jest w przytoczonych badaniach różna. Wprawdzie na stronie www.agroturystyka.pl, należącej do Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej Gospodarstwa Gościnne, zamieszczono informację, że „polska wieś to kolorowy korowód obyczajów, folkloru i sztuki ludowej, a także wspaniałe smaki dawnej kuchni. Od Pomorza, przez zielone niziny, wzniesienia wyżyn po wysokie Tatry”, ale bardzo często walory te nie są eksponowane w materiałach promocyjnych.

Wykorzystanie kultury w turystyce może prowadzić do jej nadmiernej komercjalizacji i przekształcenia na potrzeby obsługi ruchu turystycznego. Zagrożenie tego typu występuje przede wszystkim w przypadku wiosek tematycznych, na co zwraca uwagę m.in. J. Majewski [2009]. Widoczne są też w regionach typowo turystycznych np. na Podhalu [J. Mosz 2008].

4. Podsumowanie

Obserwacja zmian na rynku turystycznym pozwala na postawienie tezy, że wiejska turystyka kulturowa, której atutem jest wykorzystywanie istniejącego potencjału danego regionu, ma duże szanse na rozwój. Różnorodność i zmienność turystyki jako zjawiska społeczno-ekonomicznego sprawiają, że potencjał ten charakteryzuje się dużą dynamiką. Przykładem może być pomijane przez lata i traktowane w kategorii „skansenu” dziedzictwo w postaci regionalnych upraw, artykułów żywnościowych czy gotowych potraw. Jest to element dziedzictwa kulturowego, który coraz częściej jest ważnym składnikiem oferty turystycznej. Renesans przeżywa również twórczość ludowa, co słusznie wykorzystują właściciele obiektów turystyki wiejskiej, tworząc wystawy czy zapraszając turystów na warsztaty. Zaletą

wiejskiej turystyki kulturowej jest niższe, niż w przypadku turystyki bazującej na walorach przyrodniczych, uzależnienie od sezonu turystycznego. Daje również możliwość współpracy poziomej i pionowej. Dzięki temu turysta otrzymuje pełną i oryginalną ofertę, a mieszkańcy wsi możliwość zaangażowania w rozwój funkcji turystycznej i partycypowania w wynikających z niej korzyściach.

Specyfikę wiejskiej turystyki kulturowej trafnie opisuje teoria rozwoju endogenicznego, główny potencjał rozwojowy jest tu bowiem osadzony w danym regionie. Z przyczyn oczywistych dziedzictwo kulturowe wsi charakteryzuje się specyfiką i oryginalnością oraz nierównomiernym rozmieszczeniem. Z uwagi na swoją wielowymiarowość, wiejska turystyka kulturowa jest wyzwaniem dla badaczy tego zjawiska, co sprawia, że najbardziej cenne byłyby badania interdyscyplinarne.

LITERATURA

1. Balińska A. (2014): Determinanty popytu mieszkańców Warszawy na usługi agroturystyczne, *Ekonomiczne Problemy Turystyki* nr 1 (25), s. 260.
2. Balińska A. (2016): Znaczenie turystyki w rozwoju gmin wiejskich na przykładzie obszarów peryferyjnych wschodniego pogranicza Polski, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
3. Balińska A., Sikorska-Wolak I. (2009): Turystyka wiejska szansą rozwoju wschodnich terenów przygranicznych na przykładzie wybranych gmin, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 22.
4. Bogusz M., Galiszewska S. (2017): Determinanty rozwoju agroturystyki w powiecie gorlickim, *Turystyka i Rozwój Regionalny*, Tom 8, s. 25-34.
5. Bogusz M., Kmita-Dziasek E. (2015): Zagrody edukacyjne jako przykład innowacyjnej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich [w:] *Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich*. red. naukowa W. Kamińska, *Studia PKZK PAN*, Tom CLXIII, Warszawa, s. 155-166.
6. Churski P. (2004): Rozwój regionalny w warunkach transformacji gospodarczej i integracji europejskiej [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Regionalny wymiar integracji europejskiej*. Red. naukowa S. Ciok, D. Ilnicki Tom VIII/1. Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 31- 45.
7. Dorożyński T. (2013): Regionalne nierówności gospodarcze a polityka spójności Unii Europejskiej. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* Nr 756, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, Nr 57, s. 107.
8. Dykas P., Tokarski T. (2013): Podażowe czynniki wzrostu gospodarczego – podstawowe modele teoretyczne. *Acta Universitatis Lodzianis Folia Oeconomica* 294, s. 9-42.
9. Fiedora B., Kociszewski K. (red.) (2010): *Ekonomia rozwoju*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, s. 82-84.

10. Flisikowski K. (2011): Struktura kapitału ludzkiego a wzrost gospodarczy. *Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego* Nr 4/8, s. 65-74.
11. Jabłoński Ł. (2008): Sprzężenie pomiędzy kapitałem ludzkim i nierównościami społecznymi w teorii wzrostu endogenicznego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie* nr 786, s. 28.
12. Jędrzyśiak T. (2008): *Turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa, s. 96.
13. Korenik S., Zakrzewska-Półtorak A. (2011): *Teorie rozwoju regionalnego - ujęcie dynamiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 80.
14. Kuder D. (2014): Nowe modele wzrostu gospodarczego a paradygmat zrównoważonego rozwoju. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, Nr 38 (2/2014), s. 31.
15. Majewski J. (2009): Tożsamość turystyki wiejskiej – poziomy: ogólny, regionalny, lokalny [w:] *Turystyczne funkcje obszarów wiejskich*. Red. naukowa I. Sikorska-Wolak, wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 17-20.
16. Martinez J.M.G., Martin J.M.M., Fernandez J.A.S., Mogorron-Guerrero H. (2019): An analysis of the stability of rural tourism as a desired condition for sustainable tourism. *Journal of Business Research*, Vol. 100, pp. 165-174.
17. Mitchell C.J.A., Shannon M. (2018): Exploring cultural heritage tourism in rural Newfoundland through the lens of the evolutionary economic geographer. *Journal of Rural Studies*, Vol. 59, pp. 21-34.
18. Mokras-Grabowska J. (2006): *Kultura ludowa [w:] A to Polska właśnie... Przewodnik do ćwiczeń z geografii turystycznej i krajoznawczej*, Wydawnictwo WSTH, Łódź, s. 144.
19. Mosz J. (2008): *Aspekty kulturowe turystyki wiejskiej [w:] Potencjał turystyczny w regionach*. Red naukowa I. Sikorska-Wolak, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 9-21.
20. Paczoski A. (2010): *Kreowanie regionalnej i lokalnej polityki gospodarczej na podstawie teorii i koncepcji rozwoju terytorialnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 65-66.
21. Poczta J. (2013): *Wiejska turystyka kulturowa zgodna z paradygmatem zrównoważonego rozwoju*, *Turystyka Kulturowa*, www.turystykakulturowa.org, Nr 4, s. 23.
22. Romer P.M. (1994): *The Origins of Endogenous Growth*. *Journal of Economic Perspectives* – Vol 8, No 1, p. 3-22.
23. Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K., Zawdka J. (2018): *Edukacja w turystyce wiejskiej*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
24. Staszewska J. (2009): *Klaster perspektywa dla przedsiębiorców na polskim rynku turystycznym*, Difin, Warszawa, s. 28.
25. Uglis J. (2018): *Oczekiwania turystów względem oferty agroturystycznej*. *Studia Oeconomica Posnaniensia* 2018, vol. 6, no. 10, s. 137-148.
26. Wilk I., Keck-Wilk M. (2013): *Oczekiwania turystów dotyczące oferty gospodarstw agroturystycznych*, *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2(28), s. 248.
27. *Zasady realizacji instrumentu „Rozwój lokalny kierowany przez społeczności w Polsce”*. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2014; *Rozwój lokalny kierowany przez społeczności. Polityka Spójności na lata 2014-2020*. Komisja Europejska. ec.europa.eu

28. Zawadka J. (2015): Agroturystyka jako forma wypoczynku w opinii osób w średnim wieku w Polsce. Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, T. 17, z. 3, s. 421-426.
29. Żelazna K., Woźniczko M. (2005): Uwarunkowania wyboru oferty turystyki wiejskiej w kontekście konkurencji na rynku usług turystycznych. Turystyka i Rekreacja Tom 1/2005, s. 89-91.
30. <http://agroturystyka.pl>

AGATA BALIŃSKA

WIEJSKA TURYSTYKA KULTUROWA W KONTEKŚCIE TEORII ROZWOJU ENDOGENICZNEGO

Słowa kluczowe: *turystyka wiejska, kultura ludowa, teoria rozwoju endogenicznego*

STRESZCZENIE

W artykule zaprezentowano wiejską turystykę kulturową, której głównym potencjałem rozwojowym są walory kulturowe, w tym kultura ludowa. Dokonano analizy możliwości jej rozwoju w kontekście teorii rozwoju endogenicznego. Teoria ta zakłada, że w rozwoju danego obszaru wykorzystywany jest jego potencjał. Takim potencjałem w przypadku wiejskiej turystyki kulturowej są przede wszystkim walory kulturowe. Opracowanie ma charakter analityczny i wykorzystano w nim literaturę przedmiotu, w tym publikowane wyniki badań empirycznych kilku autorów.

AGATA BALIŃSKA

RURAL CULTURAL TOURISM IN THE CONTEXT OF THE THEORY OF ENDOGENIC DEVELOPMENT

Keywords: *rural tourism, folk culture, endogenous development theory*

SUMMARY

The article presents rural cultural tourism, whose main development potential is cultural values, including folk culture. An analysis of its development potential in the context of endogenous development theory was performed. This theory assumes that its potential is used in the development of a given area. Cultural values are such potential in the case of rural cultural tourism. The study is of analytical nature and the literature on the subject was used, including published results of empirical research of several authors.

e-mail: agata_balinska@sggw.pl